

*В. Ю. Степанов,
доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту і адміністрування,
Харківська державна академія культури.*

ВПЛИВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ІНФОРМАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто механізм впливу сучасного суспільства на інформаційну політику держави як реальне соціальне явище в інформаційному просторі.

The article reviews the mechanism of modern society on information policy of the state as a real social phenomenon in cyberspace.

---

*Ключові слова: суспільство, свідомість, державна інформаційна політика, громадська думка.
Key words: community, consciousness, public information policy, public opinion.*

ВСТУП

Масовий вплив у його сучасному значенні і розумінні з'явився з розвитком і формуванням громадянського суспільства як сфери життя, незалежної від політичної влади. На початку ХХ століття приналежність людини до того чи іншого стану мала безпосереднє політичне значення і жорстко визначала його соціальну позицію. З розвитком буржуазного суспільства на зміну станам прийшли відкриті класи, що склалися з формально вільних і незалежних індивідів. Наявність таких вільних, незалежних від держави індивідів — необхідна передумова формування громадянського суспільства та громадської думки як його особливого інституту.

Багато фахівців сьогодні погоджуються з тезою, що відсутність механізму комунікації, діалогу між владою і суспільством, спрямованого на вирішення соціально-значущих проблем, врахування громадської думки при прийнятті найважливіших державних рішень веде до посилення розколу між державою і громадянським суспільством та недовіри громадян до влади. Звідси впливає проблема відокремленості цих інститутів один від одного, виникає небезпека кризи інформаційної ідентичності, формується негативний імідж влади в очах громадськості. Рішення проблеми врахування владою сили громадської думки вимагає формування і реалізації ефективною державною інформаційною політикою як мистецтва управління найтоншою матерією — психикою людини як головного засобу забезпечення комунікації між владою і народом, що стає дуже актуальною темою.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розглянути механізм впливу сучасного суспільства на інформаційну політику держави як реальне соціальне явище в інформаційному просторі, що впливає на функціонування суспільства та його політичну систему.

РЕЗУЛЬТАТИ

Формування глобального інформаційного суспільства неминуче тягне за собою уніфікацію масової свідомості, оскільки в центр уваги потрапляють одні й ті ж новини, споживачам пропонуються одна і та ж модна музика, послуги та продукти транснаціональних корпорацій, реклама нових видів відпочинку та розваг тощо. Більш розвинені в інформаційному плані держави починають домінувати і у сфері формування суспільної свідомості, дуже агресивно пропагуючи свої цінності, нав'язуючи спосіб життя і стереотипи поведінки.

Повсюдними стають маніпулювання суспільною свідомістю, театралізація не тільки політичного життя соціуму, а й життя як такого, що досліджено у працях А.В. Володенкова, В.П. Горбуліна, Г.В. Грачева, О.В. Дзьобаня, В.Б. Дзюдзюка, Ю.Г. Кальниша, С.Г. Кара-Мурза, О.І. Крюкова, Г.Г. Почепцова, О.В. Радченка й іш. Дослідниками відзначено, що особливо сильно цей механізм впливає на молодь як більш сприйнятливую до всього нового соціальну групу. Відповідно, через певний час виросте покоління людей, які поділяють набагато більше стереотипів глобальної та масової свідомості, ніж свідо-

мости національної, історично властивої на даній території.

В організованому, структурованому суспільстві у свідомості та поведінці людей існують психологічні кордони, що виникають у зв'язку з приналежністю людей до тих чи інших груп. Кожен знає свою психологічну "територію" і рідко може порушити існуючі кордони. Проте, варто трапитися якомусь великому соціально-політичному потрясінню, як ці кордони руйнуються, і люди утворюють неструктуровану масу, а їхня психіка і поведінка набуває дезорганізований, стихійний, масовий характер. У масі стирається індивідуальність суб'єкта соціальної дії, на зміну якій приходить безпосередня рефлексія на зовнішні подразники. Тому масовість розглядалася як архаїчна форма, а масова свідомість як відображення цієї архаїчності.

У роботах З. Фрейда маса тлумачиться як стійке утворення, а масова свідомість як форма організації соціуму. Фрейд описує і механізми впливу на масу. Він вважає, що для ефективності впливу на масу не потрібно логічної перевірки аргументації своїх висловлювань, не варто перебільшувати і переконувати, "тому що маса в істинності чи хибності чого-небудь не сумнівається і при цьому усвідомлює свою величезну силу, вона настільки ж нетерпима, як і підвладна авторитету. Вона поважає силу. Від свого героя вона вимагає сили, навіть насильства. Вона хоче, щоб нею володіли і її придушували" [6, с. 116].

Аналізуючи стан державної інформаційної політики, необхідно відзначити, що на її формування та реалізацію впливає безліч факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Слід відзначити, що факторам внутрішнього і зовнішнього характеру характерні як латентні процеси впливу засобів масової інформації (ЗМІ) та засобів масової комунікації (ЗМК) на масову суспільну свідомість і психіку соціуму, так і людський фактор при формуванні та реалізації державної інформаційної політики.

Говорячи про підходи до дослідження чинників впливу на суспільство, має сенс згадати концепцію У. Гемсона, який відзначає особливий характер ЗМІ та ЗМК. У рамках ЗМК суспільство реалізує технологічні способи виробництва соціальних значень. У. Гемсон вважає, що різні соціальні групи намагаються нав'язати суспільству свою модель інтерпретації тієї чи іншої події й пропонує конструкціоністську модель масової комунікації для формування так званої громадської думки. Іншими словами, найбільш ефективним демократичним механізмом впливу громадянського суспільства на державну владу, отже й на інформаційну політику держави, є механізм громадської думки.

Громадська думка — це реальне соціальне явище, найбільш динамічний і варіабельний стан суспільної свідомості, проте, для цього явища досі не існує загально-визнаного визначення [3]. У соціології, предметом теоретичного вивчення якої вона є, достатнього поширення набуло визначення громадської думки як думки, способу поведінки, який потрібно висловлювати або виявляти публічно, щоб не опинитися в ізоляції від суспільства. У рамках даної проблематики громадську думку можна визначити як у достатній мірі консолідовану групову думку частини суспільства або суспільства в цілому з якогось приводу, питання або події, які виражаються публічно через засоби масового інформування або шляхом проведення масових акцій.

Громадська думка — це такий стан суспільної свідомості, яка виражається публічно і впливає на функціонування суспільства та його політичної системи. Громадська думка існує не в будь-якому суспільстві, адже вона не є просто сумою тих приватних думок, якими люди обмінюються у вузькому, приватному колі родини або друзів. Громадська думка формується як результат рефлексивної оцінки його суб'єктами фактів навколишньої дійсності в процесі інформаційно-комунікаційної діяльності.

Суб'єктом громадської думки можуть бути усі громадяни та інституціональні структури громадянського суспільства. Об'єктом громадської думки може стати будь-який факт, який інформаційно доступний, тобто про який є достатньо інформації для складання думки, що викликає дискусію й зачіпає або групові, або індивідуальні інтереси. Можливість гласного, публічного висловлення населення з приводу злободенних проблем суспільного життя й вплив цієї висловленої вголос позиції на розвиток суспільно-політичних відносин відбиває суть громадської думки як особливого соціального інституту.

Під соціальним інститутом необхідно розуміти систему відносин, що мають стійкий, тобто гарантований від випадковостей, самооновлюваний характер. Стосовно до громадської думки мова йде про те, що в суспільстві склався й стабільно функціонує особливий механізм реагування на соціально значимі проблеми шляхом висловлення з приводу них суджень зацікавленими верствами населення. Така реакція населення носить не випадковий, спорадичний характер, а є постійно діючим фактором суспільного життя. Функціонування громадської думки як соціального інституту означає, що вона діє як свого роду "соціальна влада", тобто влада, що наділена волею й здатна підкоряти собі поведження суб'єктів соціальної взаємодії. Очевидно, що це можливо лише там, де, по-перше, існує громадянське суспільство, вільне від диктату політичної влади, і, по-друге, де влада рахується з позицією суспільства. У цьому сенсі ми говоримо про суспільну думку як про інститут громадянського суспільства.

Для того щоб при формуванні громадської думки запобігти найголовнішій загрози — маніпулюванню громадською думкою, необхідна наявність безлічі альтернативних джерел інформації і свободи доступу до таких джерел для всіх громадян та інституційних структур громадянського суспільства. Один з найпотужніших джерел значущої соціальної, політичної та економічної інформації є система органів державної влади та її інформаційна політика. У громадянському суспільстві його інституційні структури виступають в ролі не тільки споживачів, але й джерел первинної інформації. У достатній мірі консолідована групово думка може бути сформована тільки за наявності свободи комунікацій та обміну інформацією на міжособистісному і груповому рівні [4].

Для того щоб громадська думка стала реальним і впливовим фактором суспільного життя, необхідна свобода публічного вираження думок, як у різних формах розповсюдження та подання інформації, так і в різних формах проведення масових акцій (зборів, мітингів, демонстрацій, пікетів).

Основною функцією механізму громадської думки є інтеграція суспільства на основі базових для нього норм і цінностей. Реалізація цієї функції забезпечує підтримку цілісності і стабільності суспільства. Механізм громадської думки виконує і інші функції, наприклад, такі як соціалізація особистості, легітимація владно-примусових відносин, мобілізація соціальної та політичної активності та інші. Механізм громадської думки забезпечує як становлення і розвиток самого громадянського суспільства, так і його взаємодію з державною владою через інформаційну політику.

У сфері організаційного управління загально-визнано, що ключовим механізмом постійної взаємодії демократичної державної влади з громадянським суспільством є механізм зв'язків із громадськістю (PR) — це невід'ємна частина інституту управління, одна з необхідних функцій управління, сприяючи встановленню і підтримці спілкування, взаєморозуміння та співробітництва між організаційною структурою та громадськістю. Більше того, можна констатувати, що сьогодні PR як мистецтво і наука досягнення гармонії за

допомогою взаєморозуміння, заснованого на правді і повній інформованості, є не стільки особлива функція, скільки в цілому сучасна філософія організаційного управління [1].

У даний час ситуація з громадською думкою, з одного боку, зовні виглядає цілком благополучно. Громадська думка зайняла належну її природі нішу в соціальному житті і вже не претендує на роль інституту прямої демократії. При цьому люди сміливо висловлюються з найгостріших і злободенних проблем, проводяться численні опитування громадської думки, результати яких публікуються у пресі і транслюються по електронним засобам масової інформації. Політичні партії все активніше виступають у ролі виразників думок різних соціальних шарів, все більш помітний вплив на прийняття законодавчих рішень та формування державної інформаційної політики надають партійні парламентські фракції й ін.

З іншого боку, не можна не визнати, що якість нашої громадської думки в багатьох відношеннях залишає бажати кращого. Свобода публічного вираження суспільної думки та ступінь його впливу на владу — це загальноновизнані критерії оцінки демократичності політичної системи і правлячого політичного режиму.

В аспекті стабілізації інформаційної політичної системи найбільше значення має функціонування механізму громадської думки в режимі громадського контролю, при якому об'єктом громадської думки стає діяльність інститутів і посадових осіб держави. Громадський контроль — це систематичний моніторинг та громадська експертиза інституційними структурами громадянського суспільства діяльності інститутів і посадових осіб держави з метою виявлення й припинення різних видів зловживання владою. До таких зловживань відносяться: використання державної влади не в інтересах і цілях суспільного розвитку, а в корпоративних інтересах правлячої політичної еліти, у тому числі й державної бюрократії; зловживання адміністративними ресурсами органів державної влади у групових чи особистих цілях; ділова корупція в системі органів державної влади [2]. Зловживання адміністративним ресурсом як використання адміністративних ресурсів органів державної влади та посадових повноважень щодо розпорядження цими ресурсами не для виконання законодавчо визначених державних функцій і нормативно визначених у рамках таких функцій посадових обов'язків, а у групових чи особистих політичних цілях може розглядатися як форма політичної корупції [5].

Для здійснення ефективного громадського контролю необхідні, насамперед, наявність досить повної й достовірної інформації про діяльність органів державної влади, природно, за винятком інформації, що становить державну таємницю, вміння інституційних структур громадянського суспільства у сфері їх компетенції професійно здійснювати моніторинг діяльності органів державної влади та отримувати об'єктивні й значущі в правовому та юридичному сенсі результати, а також організувати значущі для громадської думки публічне представлення результатів моніторингу й власних позицій. Свобода публічного вираження суспільної думки та ступінь її впливу на владу — це загальноновизнані критерії оцінки демократичності політичної системи й правлячого політичного режиму.

Говорячи про найбільш значущі "моделі впливу", необхідно відзначити особливу важливість механізму зворотного зв'язку між ЗМІ та суспільством, зокрема через механізм звернення громадян. Такий механізм дозволяє уникнути спотворення реальності в інформаційному полі, забезпечити об'єктивність інформаційної політики. Використовуючи принцип рівного доступу до роботи ЗМІ різних соціальних і політичних груп, громадянам потрібна відкритість процедур прийняття владних рішень та у зв'язку з цим — інформація про дії вла-

ди та їх аналіз, правова допомога. Існуюче інформаційне поле в Україні значною мірою спотворено у зв'язку з інтересами владних еліт, і потрібна дуже серйозна робота, щоб зробити його відповідним суспільним потребам.

Розвиток інформаційної сфери, обраний курс соціально-економічного та політичного розвитку України диктують необхідність активного розвитку інформаційних технологій, політико-правових інститутів, що регулюють діяльність суб'єктів інформаційного простору, а також забезпечення доступу громадян до офіційної інформації органів державної влади, інформування громадськості про свою діяльність.

ВИВОДИ

Повертаючись до питання про те, чи може сучасна українська громадська думка розглядатися як інститут громадянського суспільства, на нашу думку, слід дати негативну відповідь. І справа не тільки в тому, що ще не завершилося формування сучасного громадянського суспільства, процес відокремлення влади й власності далекої від свого завершення, відсутній середній клас, позиція якого в розвинених демократіях становить основу громадської думки й ін. Зрештою, громадську думку у своєму становленні як соціального інституту змогли б випередити процеси формування громадянського суспільства. Проте досвід показує, що українська громадська думка, яка спершу успішно взяла на себе роль локомотива та витягувала суспільство з тоталітарного стану до цивілізованих суспільних відносин, у даний час не здатна справлятися з цим завданням.

Якість нашої громадської думки в багатьох відношеннях залишає бажати кращого. Сучасна громадська думка в Україні, через цілком зрозумілі причини, відрізняється великою схильністю до маніпулювання, готовністю впадати в крайнощі, низькою здатністю до пошуку компромісів, маргінальністю оцінок у судженні. Очевидно, що якісний стан громадської думки, перспективи її становлення як повноцінного соціального інституту багато в чому будуть залежати від загального ходу перетворень у країні та від успіхів на шляху до громадянського суспільства й правової держави.

Перехід від масових настроїв, декларацій, вербальних оцінок до реальних масових дій якого б то не було типу, включаючи й електоральні, мабуть, найскладніший із можливих шляхів — це реалізація політичного потенціалу. Рушійні сили такого переходу, у граничному спрощенні, зводяться до двох: страх і надія. Перша підштовхує, а друга тягне до більш оформлених акцій. Але це лише в граничному спрощенні, яке іноді відбувається не тільки в уяві. На ділі в процесах беруть участь групові й особисті інтереси, приватні чинники впливу й інше.

Література:

1. Блэк С. Паблик рилейшнз: что это такое? / С. Блэк. — М., 1990. — С. 17.
2. Вартанова Е. А. Современная медиаструктура / Е.А. Вартанова // СМИ в постсоветской России. — М., 2002. — С. 71.
3. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение: открытие спирали молчания / Э. Ноэль-Нойман. — М., 1996. — С. 70.
4. Нисневич Ю.А. Информация и власть / Ю.А. Нисневич. — М.: Мысль, 2000. — 175 с.
5. Сладкова О.Б. Манипулирование общественным сознанием в информационном обществе / О. Б. Сладкова // Обсерватория культуры. — 2006. — № 6. — С. 4—12.
6. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого "Я" / З. Фрейд // Избранное. — Лондон. — 1969. — Т.1, — С. 116.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2012 р.